

Asaf Halet Çelebi ve Heinrich Heine'nin Şiirlerinde Kan İzleği

Ahmet SARI (*)

Cemile AKYILDIZ ERCAN (**)

Özet: Çalışmamızda modern Türk Şiiri'nin önemli temsilcilerinden Asaf Halet Çelebi'nin ve Alman şairi Heinrich Heine'nin şiirlerinde kan izleği ele alınmıştır. Mistik bir şiir dünyasına sahip Asaf Halet Çelebi'nin şiirlerinde kanın yeri nedir, hangi bağlamda ele alınmıştır? "Heine'nin duru ve naif romantik dilinde kan izleği hangi bağlamda ele alınır?" tarzında soruları cevaplamak amacıyla çalışmamızı gerçekleştirdik. Çalışmamız aynı zamanda iki duru, naif şiir diline sahip Türk ve Alman şairin, şiddetin timsali olan kan izleğini şiirlerinde nasıl kullandıklarını araştırmayı da amaç edinmektedir. Bir tematik izlek araştırmasını hedefleyen çalışmamız, Asaf Halet Çelebi'nin tek kitapta toplanan "Bütün Şiirleri" ve Heinrich Heine'nin Türkçede de yayınlanan "Şarkular Kitabı" (Buch der Lieder) adlı kitapları esas alınmıştır.

Anahtar Sözcük: Asaf Halet Çelebi, Heinrich Heine, Türk, Alman, kan, şiir.

Blood Theme in the Poetry of Asaf Halet Çelebi and Heinrich Heine

Abstract: This study aims to show the blood theme in the poetry of Heinrich Heine and Asaf Halet Çelebi. The Works of Heinrich Heine, one of the most important German poets of the "Romantic", are compared to Asaf Halet Çelebi's works, who is one of the most important representative of modern Turkish poetry. Both poets use a mystical world within their works, where the blood theme plays an important role. Truth textimmanent approach similarities and differences will be shown on the example of Heine's "Buch der Lieder" (Books of Songs) and Asaf Halet Çelebi's "Bütün Şiirleri" (Collected Poems).

Keyword: Asaf Halet Çelebi, Heinrich Heine, Turkish, German, poetry, blood,

*) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
(e-posta: asari@atauni.edu.tr)

***) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
(e-posta: yildizercan@atauni.edu.tr)

“Kanda benzeri olmayan
çıldırıcı bir güç saklıdır”
-Ortega y Gasset-

Giriş

İspanya’da binlerce insanın gelenek haline getirdiği arenalarda, boğa öldürme törenlerinde çok kızgın olmasına, her tarafından şiş ve mızrak yiyip kan revan içinde kalmasına rağmen, boğanın neden matadora değil de, sürekli matadorun elindeki kırmızı örtüye ya da pelerine saldırdığı hep merak edilmiştir. İşte tam da bu duruma Roland Barthes’ın otobiyografik eseri “Roland Barthes”ı felsefi bir cevap verir. Boğanın kırmızıya saldırışını, “kırmızı örtüye/pelerine” hiddetini, kendi adını taşıyan özyaşamöyküsünde felsefi bir şekilde izah eder. Ölümün temel göstergelerinden biri olan kanın bir anlamda kavramsal arkeolojisini kaynak metinlerden ortaya çıkarmadan ve oradan da Asaf Halet Çelebi’nin ve Heinrich Heine’nin şiirlerine ve şiirlerinde kan izleşine geçmeden önce, ilkin bu meseleyi bir açıklığa kavuşturmakta fayda olacağını düşünüyoruz.

Barthes’a göre “kendisini aldatmak için kullanılan kırmızı pelerine burun buruna geldiğinde boğanın gözünü kan bürür; her iki kırmızı birbiriyle örtüşür, hiddetin kırmızısı ile pelerinin kırmızısı: Boğa örneksemenin tam ortasında, yani imgeler dağarcığının tam ortasındadır. Kişioğlu örneksemeye karşı direndiği zaman, aslında karşı koyduğu imgeler dağarcığıdır: Yani göstergenin kaynaşmasıdır, gösteren ile gösterilenin benzeşmesidir, imgelerin benzer biçimliğidir. Ayna’dır, büyüleyici tuzak-pelerindir. Örneksenmeye başvuran bütün bilimsel açıklamalar -bunlar da sürüyledir- tuzak-pelerine benzerler, bilimin imgeler dağarcığını oluştururlar.”(Roland Barthes, 2005: 68)

Barthes, çok nadir matadorun ölümüyle sonuçlanan ve hep boğanın ölümüyle sonuçlanacak bu yarışta, boğanın kırmızı pelerine saldırışını bu şekilde izah eder. Gasset’den aldığımız, yazımızın giriş mottosunda da söylendiği gibi kanda, bizlerin çözemeyeceği, “benzeri olmayan çıldırıcı bir güç” (Ortega y Gasset, 2005: 68) saklıdır.

Barthes, bu noktada tam da Gasset’nin bahsettiği sözüm ona “çıldırıcı güç”ü, “hiddetin kırmızısı” kavramıyla açıklamaktadır (Roland Barthes, 2005: 57). Hiddetin kırmızısı, yani hiddete kapılanların öfkesinin başlarına vurması hali, hiddete kapılanların yüzlerinin kızarması, kanlarının başına vurması ile de açıklanabilir. “Hiddetin kırmızısı” bir anlamda ötekinden, içinde saklı olarak beslediği bu kırmızının dışa çıkmasını, görünmesini talep etmektedir. Yaralama ve öldürme edimi hiddete dayalı bu kırmızının az ya da çok dışa vurması halidir.

İnsanoğlu, Adem’in gerçek oğullarından Habil ve Kabil’in İklima için gerçekleştirdiği savaş ile ilk kanı toprağa dökmelerinden bu yana, çok şeyler görüp geçirmiştir. Yeni yeni devirlerle, yeni yeni deneyimlerle kendisini geliştirmiştir. Ama “hiddet” ve “hiddete kapılma”, içteki kızgınlığına ket vuramama sonucu her daim toprağa kendi özünde ancak

görülebilene o değerli kanını akıtmıştır. Savaşlar, felaketler, katliamlar, cinayetler, bizden hep özümüzde saklı olan ve yalnız özümüzde oluşan bu kanı toprağa akıtmamızı zorunlu kılmıştır. Bizler öldüğümüzde cesedimizi toprağa gömerek, yaşadığımızda da yine toprağı kanla sulayarak hayatımızı idame ettirmişizdir. Kan, Âdem döneminde de, içinde yaşamımızı sürdürdüğümüz milenyum döneminde de hep değerli, az bulunur, “yeri doldurulamaz” bir özelliğe sahip olmuştur.

Tıbbın, insanoğlunun ilkel tarihsel sürecinden geldiğimiz milenyum noktasında hala kan üretememesi, insanoğlunun her şeyi yaptığını sanması ama yine kendi canlı bedeninde ancak oluşabilecek kanın sırrını hala bilememesi gariptir. Bugün çokça gelişim göstermiş tıp, ameliyatlarda hastanın aşırı kan kaybetmesi halinde yine insanlardan toplanan, kaynakları insan bedeni olan kanları kullanmakta ve hala gerçek kanın yerini alabilecek suni bir kan, yapay bir kan geliştirememiştir. Bu şimdilik oldukça güç gözükmektedir. Holywood sektöründe her ne kadar sentetik kan, yani çekilecek filmde dökülecek kan için gerçek kana görsel şekilde benzeyen psodo-kanlar, sahte ve sentetik kanlar, organik olmayan kanlar icat ediliyorsa da, kanın bizzat kendisi insan bedeninin gizli bir simyası gibi hala bir sır olma özelliği taşımaktadır.

Bütün kültürlerin başlangıcında kan, yaşamın, ölümün timsali ve varoluşun bedensel sınırlanışının sembolü olarak nitelendirilmiştir. Goethe'den de bilindiği üzere kan “çok özel bir sıvıdır, ruhun veya hayatın nefes aldığı bir güç olarak” (Christina von Braun, Christoph Wulf, 2007: 128) da görülebilir. Tehlikeli gücü, insanlık tarihinde mitlerde, anlatılarda, ikonografilerde ve dini merasimlerde anlatılmıştır. Kanın sağaltma, iyileştirme, diriltme ve büyüleyici gücü yine kadim kaynaklarda yerini alır” (Christina von Braun, Christoph Wulf, 2007: 128)

Kanın sembolik rengi hemen hemen her toplum ve her kültürde kırmızıdır. Kırmızı bu tonuyla bir yaşam rengi, bir hayat rengi özelliği taşımaktadır. Hemen hemen her toplumda kan, kişiler ya da farklı güçler arasında bir bağ, bir ilişki, bir kardeşlik oluşturur. Kadim Yunan'da, Pitagoras Okulu'nda kan, “ruhun gıdası ve besleyicisi”dir (Christina von Braun, Christoph Wulf, 2007: 128); Empedokles'in de dediği gibi “ruh, kalbin altında akan kandır” (s.128). Toplumlarda kanın bağlayıcı özelliği göz ardı edilmemelidir. Kan kardeşliği insanların kanlarını tattıkları ve böylece “kardeş gibi” oluşlarını gösterir. İnsanlarla, üstün bir güç olan Tanrı arasında da kan yoluyla bir bağ, bir bağlantı kurulabilir. Tanrı, kurban dilediği için “kan akıtma ritüelleri”, kişi ile Tanrı arasında tarih boyunca bir bağ olagelmıştır. Tanrı'ya adanacak kurbanın kanı, sunaklara sürülür, kurban kesildikten sonra sunaklarda günlerce bekletilir ve Tanrı'nın bu adağı kabulü için dua edilir. Kurbandan akıtılan kanla ritüeller, oyunlar, danslar ve ayinler yapılır; kurbanı kesenler ve Tanrı'ya kurban adayanlar ondan af ve mağfiret dilerler. Arınmayı, günahlardan bertaraf olmayı arzu ederlerdi. Kan aynı zamanda maddi manevi temizleyici özelliğe de sahipti. Savaştan dönen askeri kanla yumak, doğum yapan kadına doğumdan hemen sonra, ya da aybaşı hali, adet görmelerde kadınların içinde buldukları durum kanın temizleyici ve arılaştırıcı özelliğinin görüldüğü durumlardır (Christina von Braun, Christoph Wulf, 2007: 128).

Mitolojide, aşk tanrıçası Aphrodite'in laneti yüzünden ensest bir ilişkinin sonucu olarak ağaç kabuğundan doğan Adonis ve daha sonra ona yakışıklığından dolayı aşık olan Aphrodite söylencesine değinmekte fayda olduğu kanaatindeyiz. Çünkü burada kan motifinden, çiçeklere kırmızı rengi veren bir madde olarak söz edilir. Yaban domuzu tarafından kasığından yaralanan Adonis'in toprağa akan kanından "Manisa lalesi" denilen bahar çiçekleri ve gelincikler meydana gelmiştir. Aynı şekilde sevgilisinin yardımına koşmaya çalışırken ayağına dikenlerin batması sonucu tanrıça Aphrodite'in çiçeği olan beyaz güller, Tanrıça'nın kanından damlayan kandamları yüzünden kırmızıya dönüşmüştür (Azra Erhat, 1997: 12).

Christina von Braun ve Christoph Wulf'un birlikte çıkardıkları "Kanın Miti" (Mythen des Blutes) adlı kitaplarında Hıristiyanlığın "kanlı bir din olduğu" dillendirilir. "(Christina von Braun, Christoph Wulf, 2007: 43) Genel anlamda bütün semavi dinlerde ve Hıristiyanlıkta da kanın akıtıldığını; dinsel düşüncenin, yaşamın, hatırlayışın, hissedişin ve anlayışın kanlı bir olaya dayandırıldığını (Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi) ve bu eylemin günümüzde bir inanç olarak sürdürüldüğünü dillendirirler (s.43).

Eski Ahit, kanın akıtılması ve kan savurganlığına kesinlikle karşı çıkar. "Kan arınmadır" (s.53). Kan adeta ruhun mekânı, onun nefes aldığı bir auradır. Temizletici, bağışlatıcı bir gücü vardır. Akıtılan kan, toprakla örtülmelidir. Toprak kanı örter ama bir o kadar da ona susar. Özellikle ilk çağlarda gizli dinsel törenlerde kanın arılaştırıcı gücüne inanılırdı. Daha sonra kan, vaftizle sıkı bir bağ içine girmiştir. Christina von Braun ve Christoph Wulf, söz konusu edilen "Kanın Miti" adlı kitaplarında, Hıristiyan inancının temelinde kanın ve dönüşümün olduğunu dillendirirler. Kan ve dönüşüm aynı zamanda Hz. İsa'nın Golgotha'ya çakılması ve onun günahından arınmasının da vicdani bir tesellisidir. "İçsel bir arınma" da denilebilir buna. Sağaltıcı, diriltici ve affedicici gücün, İsa'nın değerli kanı'nı yüceltme düşüncesi ekseninde bir hayat buluştur bu. İsa, İsevileri yani Hıristiyanları günahlarından döktüğü kanlarla kurtarmıştır. Kanının bedeli olarak kendine inananları yarlıgama gücüne sahip olmuştur. Bu Hz. İsa'nın ölü bedenine ve Hıristiyan dünyasını kendi bedeni ile kurtarışına bir teşekkür anlamını da taşımaktadır. Ekmek ve şarap, hele de beyaz şarap, Hz. İsa'nın bedenine ve kanına dönüşür (s.53). Kan kelimesinin tarihsel arka planına bu kadar yer verme sanırsız yeterlidir. Şimdi Asaf Halet Çelebi'nin "Bütün Şiirleri"nde kan kelimesinin aldığı anlamlara bakmakta fayda olacağı kanaatindeyiz.

Asaf Halet Çelebi'nin Şiirlerinde Kan İzleği

"Ancak insana acı veren bu ilk izlenimden sonra kan kendisini sunmakta diretirse, oluk gibi boşalmayı sürdürürse, tam aksi bir etki yaratır. İnsanı da, hayvanı da sarhoş eder, heyecanlandırır. İnsanı olsun, hayvanı olsun çıldırır. Romalılar meyhaneye gider gibi sirke giderlerdi. Gladya-törlerin, hayvanların, boğaların kanı insanda sersemletici bir ilaç etkisi yaratır. Aynı şekilde savaş da her zaman bir çılgnlığa dönüşür."*

(Ortega y Gasset Avcılık Üstüne, s.68-69)

*) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. (asari@atauni.edu.tr)
Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü. (yildizercan@atauni.edu.tr)

Hilmi Yavuz, Cumhuriyet dönemi şairlerinden günümüze doğru, sahil şiir geleneğinin soyağacını sayarken, kendisi gibi Asaf Halet Çelebi'yi de Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşim, Nazım Hikmet, Ahmet Muhip Dıranas, Behcet Necatigil, Ziya Osman Saba gibi büyük şairler arasında katar (Hilmi Yavuz, 1999: 55). Bu şairlerin ortak özelliği, *Türk şiirinin bir büyük geleneği olduğunun bilincinde olmak ve bu geleneği, tabii her biri ayrı bağlamda, yeniden-üretmektir* (s.55). Hilmi Yavuz, bu "sahih şair" tanımını bu şairlere atfederken sözü edilen şairlerin doğu ile batı kültürlerini kendi potalarında iyi *temellük* etmelerine, birinin etki alanını bir diğerine baskın tutmamakla açıklar. Bu "sahih şairler" doğuya verdiği değer kadar, batıya da değer verirler. Çünkü her şey zıddıyla kaimdir ve doğu olmadan batı, batı olmadan da doğu bir anlamda eksik bir epistemik birikime sahip olur. Kültürel, coğrafi, felsefi, siyasal alanda ve aslında her alanda doğu batıyı, batı da doğuyu tamamlar. Asaf Halet Çelebi'nin de içinde yer aldığı bu "sahih şairler", kültürlerarası bir bilgi donanımına sahiptirler. Bir taraftan doğunun tasavvufu, peygamberler tarihi, kültürü şiirlere bir kaynak olarak akarken; bir taraftan da yazılan şiirlerde Uzakdoğu gizemciliği, kutsal kitaplar, Fransız veya dünya edebiyatından önemli şair ve yazarlara göndermeler yer alır. Çelebi'nin çocukluğunun naif söylemi onun şiirini besler ve şiiri kaleme alan lirik ben olarak çocukluğunun sandukalarından şiire aktılan masum ve uçarı anıların şiirine renk kattığı görülür. Çok kültürlü ve farklı kültürlü eğitimin ruhunda oluşturduğu merakla şair bir yandan tasavvuf edebiyatına ilgi göstermiş, bir yandan da Fransızcasını geliştirme yoluna gitmiştir. Asaf Halet'in genç yaşlarda musiki bilgileri aldığı da unutulmamalıdır. Bu musiki bilgileri onun yazdığı mistik, doğu gizemine ve tasavvufa çalan şiirlerinin yanında, ilk şiirlerinde, hele de gazellerinde görülebilir. Asaf Halet'in kaleme aldığı divan şiirleri, bizlere onun aruzla yazdığı şiirlerinin de olduğu bilgisini unutturmamalıdır. Mevlevi şeyhi Remzi Efendi'den aldığı musiki eğitimi ile şiirlerinde bu musiki becerisini de sergileme şansına kavuşmuştur. "Sahih şair" olmak için tek kulvar ya da tek kültür, tek irfan nasıl yeterli olmuyorsa, bunun için çift kültürlülüğe, çift epistemeye, doğu ile batıya ihtiyaç duyuluyorsa; Asaf Halet, divan şiiri, tasavvuf, Türk musikisi, Uzakdoğu gizemciliği ve Fransız şiiri hususunda derin bilgileri ile bu tanımı fazlasıyla hak ettiğini ispat etmiştir.

Hilmi Yavuz'a bakılacak olursa Asaf Halet Çelebi, kendisinin "Çağdaş Türk şiirinde yücelttiği şairlerden biri"(s.80) iken, yine de kaleme aldığı şiirlerle Asaf Halet'in yazdığı şiirlerin dokuları birbirinden oldukça farklıdır. Yavuz, "Asaf Halet Çelebi'nin İslam ya da Hıristiyan dinsel metinlerinden yaptığı alıntuların (...) belirli bir atmosfer yaratmaya yönelik olduğunu, Orhan Okay'ın bir yazısında belirttiği gibi bunların, klasik Türk musikisindeki terennüm'ün işlevini gördüğünü; şiiri, söz'ün (ve anlamın) kuşatmasından çıkartıp ses'e, bu sesin gönderme yaptığı atmosfere ulaştırdığını, bununla da bir tür duygusal (affectif) etki yapmak istediğini" dillendirir (s.80). Yine de Hilmi Yavuz için eğer Çağdaş Türk Şiiri'nde bir jenealoji, bir soyağacı yapılacak olursa, yukarıda da değindiğimiz gibi o kendisini, Yahya Kemal ile başlayan ve Ahmet Haşim, Nazım Hikmet, Ahmet Muhip Dıranas, Behcet Necatigil, Ziya Osman Saba gibi şairlerle devam eden, içinde kesinlikle Asaf Halet'in de yer aldığı bir soyağacına dâhil eder. Biz, doğu ile batı kültürlerini kendi

potasında eritmeyi ve ondan güzel bir kültürel karışım elde etmeye çalışan bu soyağacının önemini vurguladıktan sonra, Asaf Halet Çelebi'nin şiirlerinde kan izleşine girmekte fayda görmektediriz.

Asaf Halet Çelebi'ye kendi özgün şiir dilini veren şey, her şeyden önce mistisizmdir. Yukarıda da Asaf Halet'in şiirinin özünü açıklarken onun çok kültürlü bir yelpazeden faydalandığını ve şiirine bu çok kültürlülüğü kanalize ettiğini dillendirmiştik. Bu zengin dil, doğuya ait gizemi ve doğu söylemini de içine alınca, ortaya iyi örülmüş metin, iyi işlenmiş bir içerik çıkmıştır. Asaf Halet aynı zamanda şiirlerinde zengin imaleler, orijinal metaforlar ve benzetmeler, sentaks oyunları ve ses oyunları kullanmıştır. Yazdığı şiirlerin musiki ile iyi harmanlanması ve zamanı için gerçekten de orijinal ve ilginç kaçacak konu ve temaların seçilmesi, onun şiirini hep yeniden okunur kılmaktadır. İnsan yiyicilik yani yamyamlığı anlattığı şiirleri (Yamyam, Harput, Fransa İçin Şiir 1940) veya feministlerin gerçekten de karşı çıkacağı, patriarkal ve erkek egemen bir söylemle kaleme alınmış "Kadıncığım" şiiri de bunlardan bazılarıdır. Asaf Halet'in ele aldığı şiirlerin teması elbette ağırlık olarak doğu mistisizmi ve tasavvuf egemen bir dil içerir, fakat bulduğu orijinal ve garip konular ya da imgeler, tamlamalar, kelimeler, Asaf Halet'in zengin dünyasının da anahtarını oluşturur.

Asaf Halet'in bütün şiirlerinde* kan sözcüğünün dört defa geçtiği söylenebilir. Kan'ın iki anlamı varsa bunun birisi, "Kilise" şiirinde de görüleceği gibi, kanın Hıristiyanlık dininde Hz. İsa'nın kanını temsil etmesi ve şaraba bir göndermesinin olmasıdır.

kan şerap
eti ekmek
isus (s.26)

Kan sözcüğünün önümüze çıktığı bir diğer şiir ise "Şefkat" şiiridir. Lirik ben, bu şiirde bir insan yavrusu sevmek istediğini dillendirir:

bir insan yavrusu sevmek istiyorum
ağzı
burnu
kulağı
ve sıcak kan olan
ve uyuyabilen
bir insan yavrusunu (s.53).

*) Asaf Halet Çelebi'nin bütün şiirleri *Bütün Şiirleri* adı altında Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Biz makalemizde metin içi atıflar için kitabın künyesini vermekte fayda görüyoruz: Asaf Halet Çelebi (1988). *Bütün Şiirleri*. Yapı Kredi Yayınları. s. 128

“Mariyya” adlı şiirde de ‘kan’ sözcüğü geçer. Lirik ben, Mariyya’nın kendisine bir masal söylemesini ister:

lizboa
boa
simsiyah saçlı kadın
mariyya
bir masal söyle bana
kan nasıl çıkmadı taştan
o ölen kimdi
mariyya (s.64)

“Radyo” adlı şiirinde de Asaf Halet Çelebi ‘kan’ izleğini kullanır:

çıplak siyah adamlar
kargılarını batırmakta kulağıma
ağaçlarda yaprakların damarlarına görüyorum
yapraklar yeşil
kanım kırmızı
içim siyah
demir siyahı (s.77)

Asaf Halet’in “Bütün Şiirleri”nde kan sıraladığımız şekilde topu topu dört defa geçmektedir. Bu izleklerin de genelde metafizik ve mistik alanda, ya insanın varoluşuyla ya da peygamberler tarihi göndermeleri içinde ele alındığına şahit oluyoruz. Peki, karşılaştırma bağlamında makalemizde Asaf Halet Çelebi’nin karşısına koyduğumuz Heinrich Heine’de kan izleğinin görünümü nasıldır? Bir de Heine kanadına bakmakta fayda olduğunu düşünüyoruz. Bunun için Heine’yi tanımakta, Heine’nin hayat hikâyesi hakkında biraz bilgi vermekte fayda olacağı kanaatindeyiz.

Heinrich Heine’nin Şiirlerinde Kan İzleği

Heinrich Heine “Genç Alman/ya” (Das Junge Deutschland-1830-1850) akımının önemli bir şairidir. 1797 yılında Yahudi bir tüccarın oğlu olarak Almanya’da, Düsseldorf’ta doğan Heine dönem içinde, belki dönemin de ruhu olması nedeniyle kültürlerarası açıklığa, farklı kültürlerle sempati ve hoşgörüyü savunmaya dikkat etmiştir. ‘Das Junge Deutschland’ akımının bir felsefesi ya da dünya görüşü de, komşularla iyi ilişkiyi asıl almak ve Fransa sempatisidir. Gürsel Aytaç’ın da “Yeni Alman Edebiyatı” adlı kitabında değindiği gibi Heine, “Fransız dostudur ve dünya vatandaşlığı (Weltbürgertum) zihniyeti içinde yetişmiştir.” (Aytaç, 1983: s.325)

Bir hukuk eğitimi alan ve Bonn’da edebiyat ve felsefe dersleri ile de ilgilenen Heine, Schlegel ve A. W. Arndt’ın derslerine devam etmiştir. Yahudi kimliği, yaşadığı dönemde kendisine birçok sorun çıkarmış, üniversite hayatında ve meslek ediniminde Yahudi dinine mensup oluşunun dezavantajlarını yaşamıştır. Bu sorunları ortadan kaldırmak için daha sonra Hıristiyanlık dinine mensup olmuştur (s.325).

Bu toplumsal baskıdan ancak 1831 yılında Fransa’ya yerleşerek huzur bulan Heine, kendi anavatanına nefretsevgi ile bağlı kalmış, memleketinin toplumsal, ahlaki, içtimai, ekonomik yönden gelişmesi söz konusu olduğunda, entelektüel eleştirilerini Fransa’dan yapmaya devam etmiştir. Yaşadığı yıllarda gelişen ve şekillenen Almanya imgesindense, Klasik Alman zihnini ve imgesini savunan bir şairidir. Kadim gelenek içinde toplumsal baskıyı ön plana çıkaran ve insanları dininden, dilinden, ırkıdan dolayı hor ve hakir gören zihniyeti savunmayı, ideal Alman zihniyeti olan ve hoşgörüyü, kültürü, edebiyatı, felsefeyi öne çıkarıp, belki de tüm insanlığa örnek olabilecek bir Almanya’yı savunur. Ayaç, Heine’nin karakterini anlatırken, onun hakkında şunları söyler:

“Heine, zamanında ve ölümünden sonra hem göklere çıkarılmış, hem de şiddetle saldırıya uğramış bir yazardır. O, bir yandan her şeyi, bütün değerleri, popülerize eden, basite indirgeyen bir şairdir, öte yandan da her şeyi çift optiğe vuran, iki anlamlı hale getiren, şüpheli oyuncu bir ustadır. Yıkıcıdır, nihilisttir, ama aynı zamanda da duygulu ve tehlikeli, uyanık bir şairdir. Çağdaşları arasında halkın bugün bile şarkılarında yaşattığı şairler Mörke ve Heine’dir.”(s.326)

19. yüzyıl Alman şiirinde etkisi büyük olan ve bu dönemlerde adı Goethe’yle ve Schiller’le anılan bir şairdir. Şiirlerinde naif şiir dili kendini yer yer hüznü bir söyleyişe bırakır. Bu dil üzgün, üzgün olabildiğince şen bir dil de olabilmektedir. Duygusal ve melankolik şiir dili, insanları etkilediğinden dolayıdır ki Schumann, Brahms gibi bestekârlar bu şiirlerde güfte özelliği görmüşler ve onları bestelemişlerdir. Behçet Necatigil, “Şarkılar Kitabı”nın (Buch der Lieder) önsözünde Heine’nin şiirleri hakkında bilgi verirken, onun poetikasını şöyle açıklar:

“Heine’nin bir kısmını yirmi, hatta on altı yaşlarında yazdığı şiirleri kapsayan bu kitap (Şarkılar Kitabı), Alman edebiyatının en başarılı, zamana en dayanıklı kitaplarından biri olmak mutluluğuna erişti. Şairin gençlik heyecan ve tutkuları, ümit ve ümitsizlikleri, kafa ve gönül bunalımları, artistik çabaları bu şiirlerde dile geliyor. Şüphesiz, kitabın iki yüz elliye yakın şiirinin aynı derecede güzel olduğu iddia edilemez. Ama en azından üçte ikisi güzel olan bu şiirlerin, çeviri darlık ve yetersizliklerine rağmen, romantik bir genç ruhunu tam anlamıyla yansıttığı, rahatlıkla söylenebilir. Bunlar gönüle seslenen şiirlerdir; okuyucuda yaşantı birlikleri yaratır; yalnız bir millete özgü karakter ve kültürü değil, evrensel bir ruh yapısını vurgular. Kalbin koşmaları, ağıtlarıdır; esnek, yumuşak, saydam şarkılardır. Çağlar süresince âşık gönüllerin, yanan yüreklerin hicranlarını, korkularını; sonra da romantik çağın inançlarını, yalnızlık, terk edilmişlik ve ruh gerilimlerini veren şiirlerdir (Heine, 2006: s.11).

Heinrich Heine denince, akla ironi de gelir. Genelde toplumsal baskının ve insanların kendilerini ifade edemedikleri zamanda edebi eserlerde sıkça görülen ironik, alaycı söy-

lem, 'das Junge Deutschland', 'Biedermeier' döneminde tam oluşum koşullarını bulmuş gözükmektedir. Devletin ve rejimin insanların özel yaşamlarına, dinine, diline, ırkına, kimliğine müdahale ettiği ve yazdıklarını sansürlediği bir zamanda entelektüeller örtük bir dil, kapalı bir dil, ironik bir dil geliştirmişlerdir.

Behçet Necatigil, Heinrich Heine'nin "Şarkılar Kitabı"nı (Buch der Lieder) Türkçeye çevirmiş ve bu kitabın önsözünde Heine'nin yaşamı hakkında dikkate değer tespitlerde bulunmuştur. Heine'nin ömrünün son çeyrek yılına doğru seyahatliğe olan düşkünlüğü, birçok devlette bulunma ve seyahat halini Necatigil şöyle anlatır:

"Heine, 1827 Nisanında Londra'ya gider, güz aylarında Münih'e döner, bir gazetede çalışır. 1828 Haziran ve Temmuzunu İtalya'da geçirir. Hamburg, Berlin, Potsdam gene Hamburg ve Helgoland... Buralarda dolaşır. 1831 Nisanında Paris'e gidecek, oraya yerleşecektir. Almanya'daki bir gazetenin muhabirliğini almıştır üzerine. Fransızlarla Almanları fikir anlamında birbirine bağlamak, karşılıklı bilgisizlik ve güvensizlikleri aradan kaldırmak azmindedir. O vakte kadar, De l'Allemagne (Almanya Üzerine, 1810) kitabıyla, Goethe ve Schiller etkisinde, sadece Madame de Stael, kısmen uğraşmıştır bu işle; onun başlattığını asıl, Heine gerçekleştirmiştir. Fransız edebiyat çevreleri bu kültürlü, zarif adama açılır. Belli başlı Fransız şair ve yazarlarıyla (Hugo, Dumas, Börne, Béranger, George Sand ve Balzac) tanışır Heine. Paris'i, bu menden, büyük şehir atmosferini sevmiştir. Şen şakrak şiirler yazar Paris üstüne. 1841'de Paris'te evlenir (Heine, 2006: s.10).

Gürsel Aytaç da Heinrich Heine'nin "Şarkılar Kitabı" hakkında şu görüşlere sahiptir:

"Romantik ironinin sürdürüldüğü bu şiir kitabında *Junge Leiden*, *Lyrisches Intermezzo*, *Die Heimkehr*, *Aus der Harzreise*, *Die Nordsee* bölümleri vardır. İlk üç bölüm, şairin Amalie Heine'ye olan mutsuz aşkını işler. Bunlar Heine'nin en popüler aşk şiirleri ve balatlarıdır: *Die beiden Grenadiere*, *Belsazar*, *Dob Ramiro*, *Sie sassen und tranken am Teetisch*, *Lehn deine Wang Auf Flügel des Gesanges* gibi şiirler mevcuttur (Aytaç, 1983: s.328).

Heinrich Heine'nin kişiliği ve şiiri hakkında bu kadar bilgi yeterli kanaatindeyiz. Biraz da "Şarkılar Kitabı"nda izlediğimiz olan kan izleğinin izini sürmekte fayda görüyoruz.

Heinrich Heine'nin "Şarkılar Kitabı"* adlı kitabında kanla ilgili ilk izlek, kitabın *Gençlik Acıları* (1817-1821) bölümünde görülmektedir. "Rüya Görüntüleri" adlı uzun şiirde lirik ben'in sevgilisi başka biriyle evlendiğinden lirik ben'in "çılgın kanı azmış"tır (s.30), kanı "kaynamakta", "kabarmakta", "köpürmekte"dir (s.30):

Çılgın kanımı azdıran,
Bağrımı tutuşturan ne benim?
Bir ateş dağlıyor kalbimi,
Kaynıyor, kabarıyor, köpürüyor kanım.

*) Makalede Heinrich Heine'nin *Şarkılar Kitabı* için yapılacak sayfa atıfları için bkz: Heinrich Heine (2006). *Şarkılar Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 286.

Kabarıyor, köpürüyor, kanım çılgın,
Çünkü bir düş gördüm kötü;
Karanlık oğlu geldi gecenin,
Soluyarak beni alıp götürdü (s.30).

“Rüya Görüntüleri” adlı şiirin devamında lirik ben sakin bir gecede sevgilisi ile buluşur. Sevgili, lirik ben’in odasına gelir ve bu coşkuyla lirik ben mutluluğunu gizleyemez. Ona şu şekilde hitap eder:

“Tatlı canımla kanımı
Vereyim seve seve sana,
Melekler gibi güzel, fakat
O en yüce mutluluğa dokunma!”(s.32)

Lirik ben’in sevgilisi kendisinden “kalbindeki ilahi mutluluğu” (s.33) talep etmektedir. Aşk bu derinlikte devam ederken lirik ben sevgilisine şu şekilde hitap eder:

Kendini alevli aşkıma bırak
Dondu kanım, birden buz kesildi;
Ses titredi, derinlerde
Bir uçurum belirdi (s.33).

Şiirin sonunda sevgili “siyah bir sürü” (s.34) tarafından alınıp götürülür. İlahi mutluluk ve beşeri mutluluk arasında kalan lirik ben’in acısını görürüz bu şiirde. “Rüya Görüntüleri” adlı uzun şiirin 9. şiirinde lirik ben bir rüyayla uyanır. Mermer gibi solgun, çekici, esrarlı, gözlerinde inciler, saçları tuhaf dalgalı sevgili (s.46) ile mutlu bir beraberlik yaşamaktadır. Romantik bir beraberliktir bu. Ama sevgilinin soğukluğu, mermer soğukluğu ürpertir lirik ben’i:

Dolaşmaz yüreğimde kan, açmaz
Pembeler dudağımda, yanağımda;
Fakat dostunum senin,
İrkilme, korkma! (s.46)

“Şarkılar” adlı uzun şiirde de lirik ben hırçın denizciye, limana kendisiyle gitmek istediğini dillendirmektedir:

Dur bekle, hırçın denizci,
Geliyorum peşinden limana;
Vedalaştığım iki genç kadın
Biri o, bir Avrupa.

Kan çeşmesi, ak gözlerimden,
Fıskır gövdemden, kan pınarı!
Ki sıcak kanla
Yazayım acılarımı.
Ah, sevgilim, neden bugün
Ürpertiyor kanımı görmek seni?
Yıllardır benzim uçuk, kalbim kanar
Beni hiç karşında görmedin mi? (s.54)

“Romanslar, Dertli İğrenç” adlı 3. şiirinde ise bir savaş ortamı betimlenmektedir. Bu savaş ortamında aynı zamanda iki öz kardeşin kılıç kılıca çarpışması dikkat çekmektedir. Bu savaş Kontes Laura'nın gözleri yüzünden gerçekleşmiştir. İki kardeş de Kontes Laura'yı sevdiğinden, bir anlamda ölümüne savaşım içine girmişlerdir. Anlatıcı, şiirde iki kardeşin bu trajik durumunu şöyle dillendirir:

Vah size, kanlı kardeşler!
Vah yazık, kanlı vadiye!
Biri ötekinin kılıcıyla
Yere düştü ikisi de (s.60).

İki kardeş de aşk yüzünden ölmüştür ve aradan yüzyıllar geçmesine rağmen esrarlı bir şey gerçekleşir ve saat on ikiye geldiğinde iki kardeşin kılıç sesleri hala duyulmaktadır (s.60).

“Aşıklar” adlı şiirde de aşıklar söz meydanına atışmaya gelirler. Hayal edip, sanatlarını icra ederler. Lirik ben, bu atışmayı kazanacak olanı şöyle dillendirir:

Ve orda, kalbinin derinlerinden
En iyi, en kanlı şiirler sızan
Kazanır yarışmayı, ve alır
En üstün ödülünü en güzel ağızdan (s.78).

“Eski Bir Romans Okuyan Bir Şarkıcı Kadın İçin” adlı şiirde de kan izleğine rastlanır. Lirik ben annesinin odasında masallar okumaktadır. Bu sırada masalların canlanmaya başladığını görür. Şövalyeler hendeklerden çıkarlar, Bay Roland atıyla çıkagelir. Ganelon, Bay Ronsard'la kılıç kılıca savaşır ve Roland'ı fena hırpalır:

Roland'ı fena hırpaladı,
Kan içinde, zor soludu Roland;
Boru sinyalleri uzaktan uzağa
Varınca büyük Karl'ın kulağına,
Sararmış, solmuştu Roland- (s.85).

“Christian S’ye Fresk Soneler” başlıklı sonelerin beşincisinde, şiire şöyle başlar He-
ine:

Sessiz üzgün yumuşak akşam sularında
Çoktan unutulmuş şarkıların yankısı,
Yanaklardan gözyaşların akışı
Ve eski kalp yarasından kan sızmada (s.99).

Sekizinci şiirde ise saygınlığı lekelenen lirik ben, muhatabına ilenmektedir. Çektiği
çileleri, hüznlerini, gururunun incinmemesi için sarf ettiği çabaları şöyle dillendirir:

Gördün beni ukalalar nasıl harcadı,
Çingiraklı deliler gibi çevremde yaygara;
Zehirli yılanlar, çöreklenmiş bağrımda,
Gördün yaralarımın kan nasıl aktı (s.102).

Dokuzuncu şiirde de yine lirik benin kanı, kırılmış kalbinden akar:

Akıyor kırılmış kalbimden duyuyorum
Sıcak kanım, çok bitkinim, çok halsiz,
Çoğalan kararmalar, gözlerimin önünde (s.103).

“Lirik Intermezzo” adlı bölümün 64.ncü şiirinde de iki sevgili arasındaki konuşmalar
verilir. Erkek cesurdur, kahramandır, sevgilisi için her şeyi feda eder. Başında bir yara
vardır. Sevgili ise onun yarasının iyileşmesi ve kanının durması için her yolu dener. Ara-
larındaki konuşmalar şu şekilde sürüp gider:

“Elimi, kalbinin, Heinrich,
Üzerine koyarım yavaşça;
Kanamaz artık, geçer
Bütün acısı da (s.143).

“Dönüş (1823-1824)” bölümündeki uzun şiirlerde, yine kan izleğine rastlanır. Lirik
ben 82.nci bölümde sevgilisi ile baş başa kalmak istemektedir, fakat kızın annesi onları
bir türlü birlikte bırakmaz. Lirik ben de buna eseflenir:

Daha ilk bakışmada sesinden, gözlerinden
Kanım kaynadı bana, anladım;
Annen olmasaydı, zalim annen,
Hemen öpüştürdük sanırım (s.198).

Sonuç

Her şeyden önce bir kan izleği sorgulamasını temel edinip, bu izleğin Asaf Halet'in ve Heinrich Heine'nin şiirlerindeki yansımalarına dikkat çekmektedir. Asaf Halet'in şiirlerini bilenler, onun şiirlerinde çok ilginç konuları ele aldığını bileceklerdir. Bu açıdan bakıldığında onun şiirlerinde kan izleği araştırması, pek garip kaçacak bir izlek araştırması sayılmaz. Türk şiiri geleneğinde şiirlerinde antropolog edasıyla primitif insanlara, kromonyom adamlarına, yamyamlara, ilkel insanların gizemini anlatacak her şeye bol bol göndermeler yapan Asaf Halet'te bu izlek pek de sırtımayacaktır. Doğumundan bu yana yaklaşık yüz yıl geçmiş şairimiz şiir iklimiyle, kendine özgün tarzıyla, gelecekte poetik tartışmalarda daha çok anılacağına benzemektedir. Asaf Halet Çelebi için söylenenler Heinrich Heine için de geçerlidir. Bu makalede Romantik dönemin sonlarına doğru yetişen ve lirizmde Goethe ve Schiller'le adı anılan Heine'nin naif ve romantik şiirlerinde kan izleğinin ne sıklıkta ve ne şekilde geçtiğini araştırmaya çalıştık. O duru dile, romantik dile belki de ters düşecek aslında şiddetin göstergesi olan kan izleğini bütün "Şarkılar Kitabı" içinde araştırdık. Bu izlek araştırması Heine'nin o duru dili, sevgi dili, şen şakrak dili, hayattan zevk alan ve sınırsız aşkı, kavuşmayı müjdeleyen şiirleri düşünüldüğünde, farklı bir izlek araştırması gibi görünmektedir. Makalemiz bu iki sessiz ve duru dile sahip şairlerin, şiirleriyle besteler bile yapılacak duru ve sadeliğe sahip şairlerin şiirlerinde, bir anlamda şiddetin, kinin, öfkenin göstergesi olan kan izleğinin de ele alındığını göstermektedir. Makalemizde Heine'ye nazaran, Asaf Halet Çelebi'de çok sık kan izleğinin geçmediğini gördük. Asaf Halet'te metafiziki izleğe evrilen, peygamberler tarihi ve mistik alana taşınan ve kendisine o dünyalardan bir imge arayan kan izleği; Heinrich Heine'de biraz daha sevgiliye eseflenmenin, beşeri bir acı sonucu kanayan kalbin işareti olarak gün yüzüne çıkar. Kan izleği, Asaf Halet Çelebi şiirlerinde genel anlamda görülen metafiziki derinlikten payına düşeni alırken, Heine için sevgili yolunda beşeri bir ıstırapın simgesidir.

Kaynakça

- Çelebi, A.H. (1998). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heine, Heinrich (2006). *Şarkılar Kitabı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yavuz, Hilmi (1999). *Şiir Henüz*. İstanbul: Est Et Non.
- Barthes, Roland (1998). *Roland Barthes*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gasset, Ortega Y. (2005). *Avcılık Üstüne*. (Çev. Derin Türkömer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aytaç, Gürsel (1983). *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi (16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Kadar)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 537.
- Erhat, Azra (1997). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Braun, Christina Von and Wulf, Christoph (Hg) (2007). *Mythen des Blutes*. Frankfurt/Main: Campus Verlag.